

A lección das vítimas

Juana Otero sacou unha imaxe para que a historia nunca esquecera o que lles fixera (Arquivo familiar cedido ao programa *A memoria das mulleres*).

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 22-25

Montse Fajardo Pérez

Xornalista

montsefajardoperez@gmail.com

Corenta e cinco anos cumprense neste 2020 da morte do ditador, e aínda é necesario insistir na importancia de incluír un verdadeiro relato sobre o franquismo no currículo escolar.

É imprescindible para a hixie-ne democrática que a mocidade tome a "testemuña" da carreira de relevos pola memoria. A primeira xeración, a que viviu o golpe, foi calada co terror nas gabias. A seguinte, co pacto do silencio: "Disto, filla, non se fala". Agora, a xeración neta e bisneta ten claro que o compromiso con quen nos precedeu é manter a memoria, defender a

verdade e loitar contra a impunidade. E para iso necesítase o respaldo das aulas.

A principal lección debería ser desmontar as mentiras do relato franquista e dar a coñecer as vítimas silenciadas tendo en conta as características da represión na Galiza, con perspectiva de país, xénero e clase e, sobre todo, incidindo en por que se converteron en vítimas, cales foron as ideas perseguidas e de que xeito inflúe aínda na actualidade o feito de que se desmontase a sociedade que elas querían construír.

O ensino foi, precisamente, unha das armas que esgrimía a xeración devastada para intentar cambiar as cousas. Por iso o maxisterio foi un dos sectores máis castigados, coa depuración e tamén co asasinato. Entre a listaxe do terror, nomes de mestras como María Vázquez Suárez, Mercedes Romero Abella ou Concepción González Mosquera.

A memoria non é só cuestión de sandar unha débeda histórica coa xeración masacrada. Debe ser unha ferramenta básica para entender que o retraso que o franquismo provocou no país está na orixe do que hoxe somos, de moitos males que arrastramos. É indubidábel que o golpe de Estado do 36 fixo que deixáramos de avanzar. Supuxo un freo e marcha atrás para toda a sociedade, especialmente para as mulleres. Para todas as mulleres, non só para as

vítimas directas. Como sempre explica o historiador pontevedrés Xosé Álvarez Castro, mesmo as que defendían aos golpistas son relegadas ao mero papel de nais e esposas, xusto no momento en que empezaban a albiscar dereitos como cidadás dentro do marco de legalidade da II República.

Contar que o golpe quería poñer fin aos avances en prol dunha sociedade máis equitativa e igualitaria é primordial para rematar coa mentira que asenta a orixe na necesidade de rematar co “caos republicano” e tamén coa que equipara e responsabiliza por igual a quen representaba a legalidade e a quen deu un golpe de Estado ao obxecto de descabezar o ensino libre, o movemento obreiro, o agrarismo, o nacionalismo, as forzas políticas de esquerdas e a democracia.

Necesario tamén é afondar en que en Galiza non houbo guerra

entendida como tal: non houbo dous exércitos enfrontados, senón unha represión brutal. Polo tanto, non houbo dentro do país mortos na guerra, senón persoas asasinadas, ben mediante o paseo –quitábanas da casa ou do cárcere e deixaban os seus corpos nas gabias, nas foxas, ou fondeados na ría- ou ben mediante o fusilamento. Chegaba o paredón tras outra mentira: a que chamaba “consello de guerra” a unha parodia de xuízo sen garantía ningunha de legalidade na que os militares que se rebelaran contra o goberno lexítimo acusaban de rebelión aos defensores do elixido nas urnas. E logo chegaba a mentira dos partes de defunción, que recollían, e seguen a recoller tras 42 anos de constitución democrática, “parálise cardíaca” ou “hemorragia interna” onde debería dicir “asasinato”.

As mulleres tiveron que traballar moi duro para saír adiante (*A memoria das mulleres*).

A pesar do teimosa que é a verdade, a democracia non tivo présa en desmontar o relato, empurrada polas características dunha transición que non supuxo unha ruptura co estado autoritario, senón que deixou moitas das institucións en mans dos franquistas, primeiro, e dos seus herdeiros ideolóxicos, despois. O ditador deixouno todo atado e ben atado, e as mentiras e os silencios afianzan o nó. Por iso, levar o verdadeiro relato ás aulas é imprescindible para acabar co absoluto descoñecemento que as novas xeracións teñen do que realmente pasou. E o feito de que non teñan tan marcada a lume como as anteriores a mentira imposta, pode ser unha arma de loita pola verdade.

A REPRESIÓN CONTRA AS MULLERES

Dentro dese silencio, foron as mulleres as principais esqueci-

das. Incluso cando se traballa na recuperación da memoria se pon o acento nos homes porque as cifras marcan que foron máis no paredón, na cuneta, no cárcere, na depuración laboral ou no exilio. Pero a realidade é que elas foron tanto ou máis vítimas cós varóns, por varias razóns.

A primeira é que, aínda que en menor número, na Galiza hai vítimas femininas en todas as tipoloxías de represión: mulleres asasinadas, encarceradas, depuradas laboralmente ou exiliadas. Ademais, o fascismo ideou especialmente para elas métodos de tortura de índole sexista como a rapa do pelo, a inxestión obrigada de aceite de rícino, a tatuaxe da pel ou as violacións. E, a diferenza do que ocorreu cos homes, non foron maioritariamente castigadas pola súa ideoloxía ou a súa militancia senón polo mero feito de estaren

emparentadas con homes perseguidos.

Desde o programa municipal *A memoria das mulleres*, que desde 2013 anda na procura das biografías das vítimas en Pontevedra, defendemos ademais a necesidade de ampliar o termo "vítimas" ao que chamamos "as que quedaron": viúvas e orfas, mulleres que non sufriron nas súas carnes, directamente, a represión, pero que viron como as vidas que tiñan que ter vivido quedaron truncadas polo asinato do home, do fillo, do pai, do irmán. Víronse obrigadas a sacar adiante as familias soas, sen o sustento que daquela significaba o salario masculino, e marcadas como *rojas*. Soportando diariamente a convivencia co represor, ruín e veciño.

Elas tamén merecen ter espazo na nosa memoria. Todas as mulleres vítimas dos anacos en que

María Vázquez Suárez, mestra de Miño asasinada (Arquivo familiar).

Todas as mulleres foron vítimas pois perderon os dereitos que empezaban a lograr na 2ª República (A memoria das mulleres). Arquivo familiar cedido a *A memoria das mulleres*.

ficou o soño colectivo daquela II República que convertera España nun dos primeiros países europeos con sufraxio feminino.

Meréceno igual ca eles e tamén co engadido que supón que foran elas, a pesar de todo o padecido, as abandeiradas principais da solidariedade, o principal apoio dos presos e os fuxidos. Esa foi a maior causa de asasinatos de mulleres na Galiza: ser solidarias cos prófugos.

Tamén foron elas as principais transmisoras da memoria oral, a que berrou as mentiras, e o seu é un relato imprescindible para coñecer o terror do feminino. Porque dos castigos aos varóns quedou constancia escrita en sentenzas de parodias xudiciais, en certificados de defunción con hemorraxia interna ou en listaxes de barco rumbo ao exilio. Pero non hai papeis que falen das rapas, das tatuaxes da pel, das violacións e o aceite de rícino. Iso contáronno elas.

Mesmo deixaron rexistro en imaxes que son monumentos da dignidade, como a da vilagarcía Juana Otero que, tras ser rapada, pediulle a un familiar que lle tirase unha foto cun claro obxectivo: "Que a historia nunca esqueza o que nos fixeron".

Temos que cumprirlle o mandado. Debémolles a memoria a todas as mulleres represaliadas, resistentes e solidarias, e só nas aulas poderemos pagarlles. ■